

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕВАКУАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО МАЛОМОБІЛЬНИХ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

FUTURE RESCUERS' TRAINING FOR EVACUATION MEASURES OF DISABLED PEOPLE WITH LIMITED MOBILITY

Захищаючи населення від наслідків небезпечних подій, таких як пожежі, повені, землетруси, зсуви, ін., сили цивільного захисту проводять евакуаційно-рятувальні роботи. Чи не найважчу групу, для проведення таких заходів, складають особи, які для пересування використовують крісло колісне. Завдання виведення таких осіб в безпечне місце, в умовах надзвичайної ситуації, перетворюється із складного (за звичайних обставин) на надскладне, яке вимагає від рятувальників злагодженої взаємодії, навиків володіння техніками і способами переміщення користувачів крісла колісного, врахування їхніх фізіологічних особливостей. В зв'язку з цим виникає потреба набуття працівниками ДСНС відповідних теоретичних знань та практичних навиків. Метою статті є обґрунтування необхідності підготовки майбутніх рятувальників до проведення евакуаційно-рятувальних заходів щодо осіб з обмеженими можливостями пересування та розкриття напрямків формування відповідної компетентності. З'ясовано, що на сьогоднішній день вже існують навчально-методичні видання, які розкривають основні принципи та методи надання різних видів супроводу людей з інвалідністю і розраховані, зазвичай, на широкого читача. Розкрито основні правила та прийоми супроводу, які можна використати в підготовці рятувальників до надання допомоги особам з обмеженими можливостями пересування. Зазначено, що засвоєння технік і принципів супроводу осіб, що використовують крісло колісне, найкраще відбувається на практиці. Описано досвід Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Супровід та допомога: крок за кроком». Запропоновано проводити подібні навчально-практичні заняття на базі освітніх закладів, які готують майбутніх рятувальників та/або структурних підрозділів ДСНС України з певною періодичністю із залученням до проведення інструкторів із супроводу. Наголошено на необхідності розроблення теоретико-методичних засад супроводу маломобільних осіб з інвалідністю в умовах надзвичайної ситуації та створенні відповідних навчально-методичних рекомендацій.

Ключові слова: рятувальник, евакуація, особа з інвалідністю, особа з обмеженими можливостями пересування, крісло колісне.

Protecting the population from the consequences of dangerous events, such as fires, floods, earthquakes, landslides, etc., civil defense forces carry out evacuation and rescue operations. Perhaps the heaviest group for holding such events is made up of people who use a wheelchair for movement. The task of taking such people to a safe place in an emergency situation turns from a difficult one (under normal circumstances) to an extremely difficult one, which requires rescuers to coordinate their interaction, master the techniques and methods of moving wheelchair users, and take into account their physiological characteristics. In this regard, there is a need for employees of the State Emergency Service to acquire relevant theoretical knowledge and practical skills. The purpose of the article is to substantiate the need to train future rescuers to carry out evacuation and rescue measures for persons with limited mobility and to identify the directions for the formation of relevant competence. It was found out that today there are already educational and methodical publications that reveal the basic principles and methods of providing various types of support for people with disabilities and these materials are usually intended for a wide readership. The basic rules and techniques of escorting, which can be used in the training of rescuers to provide assistance to persons with limited mobility, are disclosed. It is noted that learning the techniques and principles of accompanying people using a wheelchair is best done in practice. The experience of the Lviv State University of Life Safety, where "Support and assistance: step by step" educational and practical classes are held, is described. It is proposed to conduct similar educational and practical classes on the basis of educational institutions that train future rescuers and/or structural divisions of the State Emergency Service of Ukraine with a certain frequency, with the involvement of escort instructors. The need to develop theoretical and methodological principles for accompanying disabled people with limited mobility in emergency situations and to create appropriate educational and methodological recommendations is emphasized.

Key words: rescuer, evacuation, disabled person, person with limited mobility, wheelchair.

УДК 37:614.8
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.27>

Чалий Д.О.,

канд. техн. наук, доцент,
проректор з навчальної та методичної роботи
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Логвиненко В.М.,

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Лозинський А.Ф.,

канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Постановка проблеми в загальному вигляді. Під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, таких як пожежі, повені, землетруси, зсуви, ін. пріоритетним завданням підрозділів ДСНС України є пошук та порятунок потерпілих. В їх числі досить часто трапляються представники маломобільних груп населення, які відчувають труднощі при самостійному пересуванні чи орієнтуванні в просторі. До цієї категорії належать люди з інвалідністю або з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки,

особи з дитячими візками, громадяни похилого віку, ін. [6]. Чи не найважчу для евакуаційно-рятувальних робіт групу складають особи, які для пересування використовують крісло колісне («інвалідний візок»). Звернемо увагу, що за мобільними якостями людей, яких евакуюють з будівель і споруд, їх відносять до четвертої (останньої) групи мобільності [2, с. 60]. Тому, завдання виведення таких осіб в безпечне місце, в умовах надзвичайної ситуації, перетворюється із складного (за звичайних обставин) на

надскладне, яке вимагає від рятувальників злагодженої взаємодії, навиків володіння техніками і способами переміщення користувачів крісла колісного, врахування їхніх фізіологічних особливостей. Окрім цього, за будь-яких умов і обставин, надання такої допомоги не має створювати ризиків травмування для тих хто її отримує та надає (так як вона пов'язана із значними фізичними зусиллями). В зв'язку з цим виникає потреба набуття працівниками ДСНС відповідних теоретичних знань та практичних навиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певним питанням професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту присвячено роботи таких вчених як Ю. Антошків, Л. Богун, Н. Вовчаста, Д. Войтович, В. Гоншовський, М. Демент, І. Коваль, М. Коваль, А. Ковальчук, М. Козяр, І. Костикова, І. Красуцька, М. Кусій, А. Литвин, В. Луц, А. Петренко, Л. Руденко, О. Скавронський, Р. Сірко, В. Старик, Д. Тарадуда, Г. Чепурний, І. Шоробура, В. Юрченко, К. Юрченко, Р. Яковчук та ін. Ряд науковців розглядає проблеми компетентнісного підходу в освітньому процесі для здобувачів спеціальностей з галузі знань 26 «Цивільна безпека» (Р. Безрукавий, Г. Васянович, Л. Дідух, О. Зачко, О. Іващенко, А. Майборода, К. Пасинчук, Ю. Таймасов, Г. Хлипавка). Також, М. Ковалем та М. Козяром розроблені комплексні моделі підготовки рятувальників до діяльності в екстремальних умовах та обґрунтовано потребу подальшого вдосконалення освітнього процесу [3; 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджень, в яких розкриваються питання теоретико-методичної підготовки фахівців ДСНС до надання допомоги особам з обмеженими можливостями немає. З огляду на утвердження інклюзивного суспільства, в якому всі громадяни, незалежно від індивідуальних особливостей або фізичних обмежень, мають рівні права, а також на гуманістичний зміст професії рятувальника, майбутні фахівці повинні бути готовими надати належну допомогу особам з особливими потребами із збереженням, де це можливо, людської гідності. Тому, для підвищення компетентності в питанні взаємодії з постраждалими, що мають інвалідність, існує необхідність вироблення відповідних пропозицій і рекомендацій та організації набуття працівниками ДСНС практичного досвіду.

Метою статті є обґрунтування необхідності підготовки майбутніх рятувальників до проведення евакуаційно-рятувальних заходів щодо осіб з обмеженими можливостями пересування та розкриття напрямків формування відповідної компетентності.

Виклад основного матеріалу. У випадку порушення техногенної чи природної безпеки, коли стає неможливою усталена життєдіяльність або існує загроза життю чи здоров'ю населення, підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту організовується та здійснюється евакуація в безпечні

райони. Стосовно осіб, які не можуть самостійно покинути зону можливого ураження проводяться рятувальні роботи. Евакуаційно-рятувальні заходи можуть проводитися різними способами: самостійний вихід людей та із супроводом, винесення потерпілих, які не можуть самостійно рухатися (прийоми «за руки-ноги», «хрестовина», «на плече», ін.), переміщення з використанням спеціальних технічних засобів, тощо [5, с. 61–64]. На жаль, як зазначають вітчизняні дослідники, нормативна база та методичні рекомендації з організації такої діяльності – відсутні, а особовий склад аварійно-рятувального формування, під час роботи, часто стикається з рядом труднощів і перешкод, які пов'язані як з різними технічними факторами так і з браком підготовки до порятунку людей в умовах екстреної евакуації [5, с. 65]. Особливо гостро ця проблема постає тоді, коли необхідно оперативно покинути житлові будинки або громадські споруди, які не відповідають вимогам універсального дизайну, а таких будівель в Україні, на сьогоднішній день, є більшість. Зазначимо, що певні будівельні норми щодо доступності середовища для осіб з інвалідністю існували і раніше, але обов'язковий характер дотримання вимог інклюзивності будівель і споруд при проектуванні, будівництві нових чи капітальному ремонті та реконструкції вже існуючих набуло тільки з 01 квітня 2019 р [2]. Відтак, в більшості випадків, в закритому просторі пересування осіб, які використовують крісло колісне є можливим лише із сторонньою допомогою. Слід мати на увазі, що під час невідкладної евакуації часто виникають ситуації з екстремальними чи нетиповими обставинами, відсутністю доступу до альтернативних шляхів руху, необхідністю долання перешкод, умовами невизначеності та обмеженого часу. Наприклад, коли мова йде про порятунок, із зони пожежі, де діють такі небезпечні фактори як полум'я та іскри, знижена концентрація кисню, токсичність продуктів горіння, дим, підвищена температура приміщення, то час безпечної для здоров'я евакуації має не перевищувати настання критичної фази розвитку пожежі, коли негативні показники досягають надзвичайно небезпечних для людини значень і становить лічені хвилини [8]. Тому, щоб особа з обмеженими можливостями пересування могла покинути зону ураження, вона має отримати фахову допомогу рятувальника, який володітиме продуктивними техніками, які не травмуватимуть його самого чи потерпілого.

На сьогоднішній день вже існують навчально-методичні розробки, які розкривають основні принципи та методи надання різних видів супроводу людей з інвалідністю і розраховані, зазвичай, на широкого читача. Наприклад, можна виділити посібник «Супровід та допомога: крок за кроком» (автори В. Азін, Л. Байда), описані правила та прийоми якого можна застосувати в підготовці рятувальників до надання допомоги особам з обмеженими можливостями пересування. Зокрема, в цьому виданні

розкрито техніки та способи переміщення осіб, які використовують крісла колісні: перехід з положення «лежачи» в положення «сидячи» та навпаки; з ліжка, з підлоги на крісло колісне з допомогою одного чи двох помічників; варіанти технік допомоги при заїзді/зїзді на бордюр, тротуар, пандус; спуск чи підйом сходами, подолання інших перешкод та ін. [1]. Для кращого сприйняття матеріалу розміщені відповідні ілюстрації.

При наданні допомоги таким особам важливо дотримуватися рекомендацій для безпечного супроводу та запобігання травмувань. Як зазначають вказані автори, важливо пам'ятати про біомеханіку рухових дій, адже неправильна механіка тіла може призвести до отримання травми помічником. Тому виділяють певні правила для уникнення надмірного навантаження та мінімізації ризиків травмування під час виконання супроводу [1, с. 29].

Цілком зрозуміло, що евакуація користувачів крісел колісних передбачає роботу з суттєвими фізичними обтяженнями. Відтак, рухи рятувальника мають здійснюватися з прямим положенням спини (без прогинів або округлень) з опорою на всю ступню та злегка зігнутими колінами. Слід уникати скручувань, поворотів в області попереку; положення колін має завжди зберігатися під ступнями; здійснюючи підйом/опускання людини на кріслі колісному слід використовувати напівприсідання/присідання, а не нахил тулуба. При неправильному виконанні дій в першу чергу можна травмувати хребет або м'язи спини. Якщо перенесення виконується двома рятувальниками, то стоячи з боків крісла, бажано, щоб вони були одного зросту, за іншими техніками вищий та сильніший помічник стає за спиною користувача крісла колісного [1, с. 30].

Щодо безпеки потерпілих під час переміщення, то рятувальникам слід пам'ятати про їхні можливі фізіологічні особливості. Так, як зазначають В. Азін та Л. Байда, в осіб з інвалідністю, що мають паралегію (параліч обох нижніх кінцівок) чи тетраплегію (параліч усіх чотирьох кінцівок) шкіра є вразливою до подряпин, синців, саден. Окрім цього, вони дуже часто не відчують болю, зміни температури, не мають просторового відчуття кінцівок та часто хворіють на остеопороз [1, с. 37]. Таким чином, при неправильному транспортуванні, виникає ризик травмування таких осіб, переломів кінцівок, вивихів у суглобах, переохолодження тощо. Також, в процесі негайної евакуації, щоб максимально швидко убезпечити потерпілого від дії негативних факторів, рятувальникам рекомендується застосовувати прийом порятунку «на руках» [7, с. 68]. Відтак, допомагаючи людям з ураженням спинного мозку, важливо пам'ятати про властивий їм спастичний синдром (надмірний тонус м'язів, опір та протидія швидкому пасивному руху в суглобі, ін.), під впливом якого особа з обмеженими можливостями пересування буквально може

«вислизнути з рук» та впасти. Слід також звернути увагу на контрактури (обмеження амплітуди руху у суглобі), враховуючи які може виникнути необхідність зміни способу переміщення [1, с. 37].

Для злагодженості дій в процесі евакуації, якщо переміщення виконується кількома особами, необхідно визначити хто буде віддавати команди і вести рахунок. Іноді це може робити сам користувач крісла колісного, якщо він добре обізнаний з особливостями транспортування, і, не зважаючи на стресову ситуацію в якій перебуває, здатен давати чіткі команди та інструкції.

Отже, для продуктивного переміщення маломобільних осіб та уникнення травмування, рятувальникам слід знати окреслені особливості та правила. Очевидно, що засвоєння технік й принципів супроводу осіб, що використовують крісло колісне найкраще відбувається на практиці. З цією метою у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності вже відбувалися навчально-практичні заняття «Супровід та допомога: крок за кроком». Ці заходи проводили Володимир Азін та Ярослав Грибальський, які займаються громадською діяльністю та є експертами із створення універсального дизайну. Також, будучи користувачами крісел колісних, вони створюють відповідні методичні матеріали та рекомендації і мають значний досвід інструктажу в питаннях супроводу. Учасники таких занять мають можливість отримати не лише теоретичні знання, а передусім, навчитися технікам безпечного і ефективного переміщення осіб на кріслах колісних та долати перешкоди на шляху евакуації. Власне такий практичний формат занять є дієвою підготовкою майбутніх фахівців до проведення евакуаційних заходів де в числі постраждалих є такі особи.

Тому, вважаємо за доцільне рекомендувати проведення подібних навчально-практичних занять на базі освітніх закладів, які готують майбутніх рятувальників та/або структурних підрозділів ДСНС України з певною періодичністю. Набуття відповідних навиків фахівцями полегшить проведення евакуаційних заходів маломобільних груп населення та зменшить ризики травмування.

Висновки. Таким чином, необхідність здійснення підготовки рятувальників до надання допомоги людям з інвалідністю загалом і користувачам крісла колісного зокрема, є нагальною потребою, оскільки вони складають найважчу для евакуаційно-рятувальних робіт групу населення. Для реалізації цього завдання найдоцільніше проводити серії навчально-практичних занять залучаючи інструкторів із супроводу. Також, актуальним завданням і перспективою подальших досліджень є розроблення теоретико-методичних засад супроводу маломобільних осіб з інвалідністю в умовах надзвичайної ситуації та створення відповідних навчально-методичних рекомендацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азін В. О., Байда Л. Ю. Супровід та допомога: крок за кроком : посібник. Київ : Б/в, 2012. 80 с. URL: <https://gar.org.ua/navchalnyy-posibnyk-suprovid-ta-dopomoha-krok-za-krokom/> (дата звернення: 16.07.2022).
2. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Видання офіційне. [Чинні від 01.04.2019]. Київ : Мінрегіон України, 2018. 64 с.
3. Козяр М. М. Екстремальна-професійна підготовка до діяльності в надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2004. 376 с.
4. Коваль М. С. Система професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти : монографія. Львів : ПАІС, 2019. 544 с.
5. Пархоменко Р. В., Чалий Д. О., Войтович Д. П. Пожежна тактика. Курс лекцій. Львів : ЛДУ БЖД, 2017. 368 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/3518> (дата звернення: 10.07.2022).
6. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (дата звернення: 06.07.2022).
7. Ратушний Р. Т., Лоїк В. Б., Синельников О. Д., Ковальчук В. М. Організація аварійно-рятувальних робіт : навчальний посібник. Львів : ЛДУ БЖД, 2020. 394 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/10537> (дата звернення: 11.07.2022).
8. Hulida E., Pasnak I., Koval O., Tryhuba A. Determination of the Critical Time of Fire in the Building and Ensure Successful Evacuation of People. *Periodica Polytechnica Civil Engineering*. 2019. 63(1). P. 308–316. DOI: <https://doi.org/10.3311/PPci.12760>